

**ЦОНЧО РОДЕВ
ДА ЗАЛОЖИШ ЖИВОТ, ДА
СПЕЧЕЛИШ ЖИВОТ...**

chitanka.info

На д-р Димитър Доросиев

Щракна катинар, пантите на хапуса изскърцаха — протяжно и зловещо — и вратата се запълни от очертанията на едър и охранен мъж в заптийски дрехи. Седемте жени, сякаш не налягали, а нахвърляни върху смрадливата слама, се поизправиха. От нечии гърди се откъсна кратък звук — едновременно въздишка и лошо сподавен вик на ужас. Ужас имаше и в седемте чифта очи, които примигваха срещу внезапно нахлупата светлина. Защото затворничките познаха мъжа на вратата — разкрачената стойка, бичът от пресукани волски жили в ръцете, яките плещи и дебелият врат, от който напираше животинска сила, принадлежаха не на друг, а на чаушина^[1] Ниязи Сунай, страшилището на софийския зандан. А да имаш работа с Ниязи Сунай, туй можеше да означава всичко — да те бие, докато с кървавите храчки изплюеш и душата си, да натроши костите на ръцете и краката ти „при опит за бягство“, да метне на шията ти насапунисаната примка без таквиз излишества и глупости като съд и присъда.

Чаушинът се огледа, някакво подобие на усмивка поразчекна квадратните му челюсти — страхът върху лицата на гяурките му бе доставил удоволствие. Той се наслади на впечатлението, предизвикано от появяването му, сетне произнесе със смес от насмешливост и заплаха:

— Коя от вас е Ненка? Ненка из Тетевене?

Една от жените трепна и бавно се надигна. Ниязи Сунай, който знаеше български, я дочу да казва полугласно:

— Прощавайте, жени... И пратете хабер за ориста ми на моите...

— Хайде, мари! — прекъсна я. — Да не мислиш, че ще ти стоя диван чапраз, дорде се изпонаприказваш! — После се взря в нея и добави с отвращение: — Уф, не знаех, че си такваз дъртолница...

Беше прав и не беше прав. Наистина след прекараните месеци в тъмниците на Тетевен, Орхание и София лицето на Ненка Павлова, по баща Маркова, подобаваше на старица — така бе то изпито от безсъния и недояждане, а и немиго от бог знае кога. Но всъщност по

онова време — началото на декември 1872 година — жената не бе навършила дори тридесет години...

Не личеше Ненка кой знае колко да се е стреснала от заплахата на чаушина. С привични, чисто женски движения тя пооправи сплъстените си коси и изпомачканите дрехи и едва тогава тръгна към вратата. Бавенето ѝ вбеси Ниязи Сунай — в този зандан всеки трепереше даже само от споменаването на името му, пък тази вещица... Той посегна да я зашлеви, когато минаваше покрай него, но го догна от нечистотата ѝ, та само я смушка с дръжката на бича си. Тя го изгледа и в очите ѝ чаушинът не прочете нищо друго освен най-обикновено презрение.

— Голям бабаитлък! — насмешливо изрече в лицето му Ненка. И повтори: — Голям бабаитлък, да се бие жена и то беззащитна затворница...

Видя се как кръв замъгли хищния му поглед. Нязи Сунай разгъна бича и в размаха на мишцата си вложи цялата своя дива мощ — един удар на такова оръжие и с такава сила навярно можеше да усмърти и къде-къде по-здрав човек от една обикновена женица като Ненка Павлова. Но удар не последва — миг преди него чаушинът задържа и бича, и мишцата си. И само изръмжа:

— Върви!... Ще има да се наплатим за туй хортуване...

Това, че кръвожадният Ниязи не отговори както подобаваше нему и подобните му на нейното предизвикателство, не остана незабелязано за Ненка. Където и да я водеха, каквото и да я чакаше, то нямаше да бъде бързо душегубство — иначе чаушинът щеше да свърши с нея още там, пред вратата на кауша. Като реши това, жената умишлено позабави крачките си — искаше да спечели време, да помисли. И преди всичко напрегна ум да си припомни онова, което бе казвала в разпитите досега. Пък то един ли беше, два ли бяха... Като се започна от 26-тия ден на октомври, когато в Тетевен истиндакът^[2] се водеше лично от Мазхар паша^[3], сетне двата боя и трите разпита в Орхание, а от 4-ти ноември тук... Да, трябваше да си припомни всичко, до последната думица. И да се държи за него, казаното. Веднъж, когато бе ял — хляб и маслини, както обикновено — под покрива ѝ, Апостола тъй ѝ бе рекъл със смях помежду два залька:

„Случи ли се човек от нашата черга да попадне в кафеза, трябва да си съчини едно житие-битие и да държи докрай на него, пък ако ще и на парчета да го нарежат като самун хляб...“. Този негов съвет следваше вече от два месеца Ненка: казваше онуй, което турците и без това знаеха — как е извела Димитър Общи от Тетевен по кадънски дрехи и му била проводник чак до Гложене, как той ѝ се наплатил с десет бели меджидиета, — ама за другото, комитетските работи, и за тайната поща, която бе разнесена от нейните ръце навред между Голям Извор и Караш при Враца, устата ѝ бе оставала винаги заключена с девет ключалки. Нищо, че някои от първенците на делото — този Общи например — плещеха и плещеха, готови да издадат и майчиното си мляко. Нищо... Ненка щеше да остане вярна и на паметта на мъжа си, и на завета на Дякона, който ѝ поверяваше и най-скритите комитетски работи... „пък ако ще и на парчета да я нарежат като самун хляб“...

Жената още обръщаше в съзнанието си казаното по разните истиндаци, когато с изненада забеляза, че бе отминала онази стаичка в кауша, където мюфетишинът^[4] Тургут ага водеше разпитите на замесените в „арабаконашкото приключение“, както по онова време турци и българи наричаха безумния обир на хазната, извършен от Димитър Общия. Ненка се извърна и погледна чаушина. Ниязи Сунай разбра въпроса ѝ, но се задоволи да я смушка повторно и да изсумти едно:

— Върви, върви, ти казвам!... Да не мислиш, че съм се заплеснал по прелестите ти, та съм забравил къде те водя?

Тя усети как сърцето в гърдите ѝ се смразява — в хапуса отдавна се приказваше, че „за пример и назидание“ турците издигали бесилки наред София и на тях, пред света, щели да окачват обречените. Мигар и нейната съдба?!... Но жената нема време да се уплаши като хората — оня звяр по име Нязи Сунай я сръга за трети път и ѝ заповяда:

— Ти ще чакаш тук! Да, да, тук, на течението, белки въздухът малко поиздуха смрадта от тебе. Халил Реза бей ще повели кога да...

И без да завърши, хлътна в една врата на конака.

Добре ли чу Ненка? Не я бяха измамили ушите ѝ? Възможно ли е да я е призовал не друг, а Халил Реза бей, каймакаминът^[5]? Онзи, за когото и най-върлите туркомразци говореха като за „свестен и добър човек“? Но нали се знаеше, че в това време, когато толкова се бяха развихрили омразата и човеконенавистта, каймакаминът умишлено се

държал настрана от „арабаконашкото приключение“, за да не се омърси от низост и кръв човешка? Та нали тя е в зандана именно като помагачка на най-главния от „приключението“?

Също и този път на Ненка не стигна времето да премисли всичко. На вратата се показа Ниязи Сунай и рече мрачно:

— Влез! Халил Реза ще те приеме тутакси... — Сетне се усмихна; имаше от онези усмивки, от които те побиват тръпки. — Аз пък ще потърся сапун. За възето. Да не ти убива на врата, когато каймакаминът ще реши съдбата ти...

Колкото и мълвата да славословеше каймакамина на София, той не стигна ей така, урбулешката и отведнъж, до повикването на гяурката и девлет-душманката^[6] Ненка из Тетевене. Дълго душевно раздвоение го доведе до тази среща и главно — страхът и нуждата.

Страхът за Ренгинар и нуждата да ѝ се помогне час, не, минута по-скоро...

Ренгинар беше първата от четирите жени на бея, онази, която трябваше да нареди наследниците на името и имота му. В първа бременност беше тя — аллах бе пожелал да позабави великата радост на бея — и сега ѝ бе дошло време да се освободи. И тук започна страшното. Вече два дни и две нощи продължаваха болките, от страданието, Ренгинар отдавна не отговаряше на името си^[7], а раждането не вървеше и не вървеше... Опитните в бабуването жени, които беят бе насъбрал в къщата си, отначало бяха курназ — „пригответи бакшиша, Халил Реза, скоро-скоро ще черпиш за син...“, но това „скоро-скоро“ постепенно се разтегли, проточи се, започна да не му се вижда краят, върху самоуверените лица на уж врелите и кипели баби легна отпечатък на кахър, някои от по-хитрите жени даже си намериха повод и се измъкнаха: работата отиваше на лошо, та предпочетоха да са по настрана от мъката и гнева на каймакамина. Само най-старата от тях, някоя си Февзие ханъм, посмя да му рече: не вървяло на добре, може да изтърват не само детето, ами и самата Ренгинар...

Като чу това, Халил Реза бей, както се вика, загуби ума и дума. Дотолкова, че се претраши да стори и най-невероятното: повика най-добрия хекимин^[8] на града, макар и да беше гяурин — доктор Киркович. Разбира се, не наруши докрай правата вяра и не го допусна

до родилката (как тъй чужд мъж, и то християнин не само ще види разголена кадъна, ами и ще я опипва по най-забранените места!) и прегледът премина всъщност без преглед — доктор Киркович задаваше въпроси през вратата, а жените гледаха и пипаха вместо него и му отговаряха. Също и знатният хекимин потвърди безпокойството на бабите — раждането вървяло съвсем не по законите на природата, родилката и детето можели да прескочат трапа само по Божие чудо, и то ако пренесат Ренгинар ханъм в болница или поне да се намери акушерка (тази дума употреби доктор Киркович) магъосница...

Ще рече — отиваше си Ренгинар и повличаше със себе си и наследника на Халил Реза! Че къде в София болница без мъж, къде акушерка-магъосница... И когато беят почти бе стигнал до там да предаде всичко във всемогъщите ръце на аллаха, мюфетишинът (покъсно каймакаминът щеше богато и пребогато да го дарува за това) му подшушна: говорело се, че между девлет-душманите в хапуса имало и една тетевенка, прочута в бабуването, която и на мъртвородените можела душа да вдъхне.

Именно в този час Халил Реза не се поддаде на чувствата си, а се прояви като съвестен служител на падишаха. Преди да потърси помощта на речената тетевенка, той пожела да се запознае с делото ѝ. Очевидно Тургут ага погрешно разбра искането му, защото му изпрати не само записания разпит на гяурката Ненка Павловица, ами цялото дело на тетевенци, пък то — една педя дебело. Тъй или иначе беят намери листовете, които му трябваха, и ги изчете от първия до последния. При разпита пред самия Мазхар паша жената не бе отрекла, че е извела из Тетевене разбойника Димитър, но го бе сторила срещу плата (колко е дълбока кесията на една вдовица!) и сетне простодушно бе разказала всичко от игла до конец: как жената на някой си хаджи Иван дошла да я прикани да заведе едного до Гложене, как са вървели с разбойника, какъв е бил товарът му, колко ѝ е заплатил за труда и прочие, и прочие. Види се — нямаше да е грях пред падишаха, ако потърси услугата на такваз затворница...

Дотук бе стигнал Халил Реза, когато повели да призоват при него гяурката Ненка Павловица из Тетевене.

Когато я въведоха и жената застана пред него, беят изпита нескрито разочарование. От това ли човекоподобно същество да очаква помощ и спасение за своята Ренгинар? Ами че Ненка беше

някаква грохнала старуха, нечиста, с мръсни и съдрани дрехи и щръкнали лицеви кости, сред които, хлътнали в орбитите, блестяха с нескрито подозрение две оловносиви очи. Тази ли беше тя акушерката-магьосница?

— Как е името ти и името на баща ти? Откъде си?

— Името ми е Ненка, а на баща ми — Марко. От село Тетевен съм.

Халил Реза бей се ядоса на себе си: щеше да моли жената за помощ, пък започна съвсем като на истиндак^[9]. Но преди да се усети, продължи по същия начин:

— Кой е мъжът ти или си вдовица?

— Мъжът ми се казваше Павел. Той почина преди пет години. Сега съм вдовица.

Не, така не биваше да продължава. Беят стана и избиколи масата, настани се на миндера до стената и посочи на жената едно място недалеч от себе си. За изненада тя поклати отрицателно глава:

— Благодаря, каймакам ефенди, ама... недей. Ида от нечисто място, може да съм пълна и с гадинки.

Беше права и той не настоя. Покашля се без нужда.

— Вярно ли е?... Вярно ли е, че умееш да бабуваш?

Хлътналите очи го стрелнаха с нов, различен от предишния поглед.

— Това е занаятът ми още преди моя Павел да се представи пред Бога, бей. Да не река голяма дума, ама може да има пет стотици жени, дете съм им помогнала.

— И винаги с щастлив изход? — с надежда попита Халил Реза.

— А, това не, каймакам ефенди. Аз съм правила само онуй, което зависи от човек... от *опитния* човек. Но, в края на краищата, никой не зависи повече от волята на всевишния от онзи, комуто той още не е благоволил да вдъхне първата глътка въздух.

Отговорът хареса на бея. В него имаше самоувереност от многото натрупан опит, но иначе нито дръзка самонадеяност, нито нагло самохвалство. Той помисли малко и зададе още един въпрос:

— А случвало ли ти се е да помагаш на правоверни?

И се смая от достойния отговор на жената:

— В часа, когато се ражда новият живот, няма правоверни и неправоворни, бей, няма християнки и мюсюлманки. Има само жени,

които се нуждаят от помощ...

— Повиках те, защото от помощ се нуждае и Ренгинар ханъм, жена ми, Ненке от Тетевене. Вече два дни и две нощи има болки, пък... Помогни ѝ и ще... Да, остави на мене да те възнаградя по заслуга. Съгласна ли си?

— Съгласна съм, бей. И не за обещаната голяма награда, а защото една жена чака на мене. — И на свой ред попита: — Сигурно е нещо трудно, нали?

— Трудно — мрачно призна Халил Реза. — Много уж изкусни в бабуването жени се признаха за безсилни. — И добави благородно: — Но ти не се бой, Ненке от Тетевене. Иншаллах^[10], случи ли се най-лошото, не съм аз човекът, гдето да си го изкара от тебе. Хайде, да вървим!

Той скочи на крака и почти стигна до вратата, когато забеляза, че жената, не бе помръднала.

— Ама ти... какво? — Нали ей сегичка обеща...?

— Ти да не желаш гибелта на Ренгинар ханъм, каймакам ефенди? — тихо възрази тя. — Я ме погледни на какво приличам — всичко по мене е мръсотия и зараза. Или искаш да докосна жена ти и детето с тези нечисти ръце? Да ги убия, вместо да им дам живот? — Беят виновно отмести поглед. — Разбирам те, бързаш, ама... Повели час по-скоро да ми донесат топла вода и сапун, бей. Много топла вода и много сапун. И едни чисти дрехи да сменя тези вонящи дрипи, бей. Ама час по-скоро, разбираш ли?

Когато след известно време въведоха отново жената, Халил Реза просто не повярва на очите си — тази беше с трийсетина години помлада от предишната Ненка Павловица, свежа, с цъфтяща женственост, дори очите ѝ изглеждаха променени, и сега оловото в тях бе отстъпило място на ведра синевина. Тя усети очарованието в погледа му, то ѝ достави чисто женска радост, ала Ненка не загуби време да му се наслаждава.

— Води ме, бей — рече кратко. — Готова съм да премеря сили със злото.

— Ще имаш ли нужда от мен, Ненке от Тетевене?

— Не, ти само ще ми пречиш. Чакай ме тук и се моли. — И завърши с една поговорка на чист турски език: — „Аллахън хикмети бюйюк-дър; кимсе билмез сонуну — кадер не иде, о олур.“^[11]

Колко измина след тези нейни последни думи, това Халил Реза бей никога не разбра — може да имаше сахат, може и повече, ден. И през цялото време той бе все на крак — не го свърташе да поседне дори за едно наргиле тютюн. Ситнеше от стена до стена, кършеше пръсти и само нелепо си повтаряше поговорката, която чу от устата на българката: „Каквото е писано, то става...“ Все пак трябва да бяха минали доста часове, защото жената го остави преди пладне, а когато го обезпокоиха отново, декемврийският здрач отдавна бе нахлул през двата прозореца и в одаята цареше сумрак.

Навън се чу тропот и без похлопване при него нахлу онази стара и честна Февзие ханъм, която единствена посмя да му отвори очите за истината. Сега тя бе разчекнала беззъбата си уста в усмивка колкото врата на фурна и се развика с безизкуствена радост:

— Давай мюждето^[12], Халил Реза!... Имаш син, разбираш ли, син!...

Цяла минута боят остана неподвижен, сякаш внезапно оглупял, сетне, докато измъкваше от джоба си цяла шепа монети, попита:

— А Ренгинар?... Как е Ренгинар, Февзие ханъм?

— Ще я видиш сам, бей. Такова е щастieto на новата майка, че мигом забрави всички мъки и страхотии. Пък те не бяха малки, тъй да помниш от мене...

Той изтича през конака и не влезе, а нахлу в харемлъка. Първото, което видя, беше едно едро червендалесто бебе, което Ненка къпеше в коритото, пък то ревеше, че се късаше. После отместа поглед към одъра. Оттам го гледаше Ренгинар — още с мокри от пот коси, но с всичката радост на света, събрана в очите й. Халил Реза полека приближи към нея. Не му дойде нито една-едничка дума на устата, само протегна ръка и прекара пръсти по лицето на родилката. Тя с поклащане на глава отговори на милувката му, после рече с тих, но отчетлив глас:

— За всичко да благодарим на Пророка... и тази свята жена, господарю. Без нея нито аз, нито синът ти щяхме... — И добави: — Моля те, възнагради я като за велико дело, господарю...

Все още зашеметен, почти не на себе си, Халил Реза приближи до коритото и се загледа в ръцете на Ненка. Тя по друг начин разбра погледа му, защото извъртя детето, та да се види, че наистина е момче, и едновременно с това намигна съучастнически. Боят извади кесията

си, отброи десет алтъна и с видимо уважение ги пусна в коритото — наистина пребогата награда за извършеното от жената.

— Свърши всичко тук, както си му е редът — каза ѝ. — А сетне нека да те доведат при мене. В който и да е час...

Нарочно се позабави пред вратата — искаше ѝ се да продължи тази минута, в която все още беше човек, дори с нещо като свобода; изпитваше и своеобразна радост от чистотата на снагата си... Прекрачеше ли, нямаше да мине много и щеше да се върне към скотското съществуване във влажната килия с вонящата на пикоч и кръв слама, където днешният ден — от горещата баня до трептящата от чистота риза на раменете ѝ — скоро, съвсем скоро щеше да се превърне в сън. Ненка сви устни в някакво подобие на усмивка — не, щяха да ѝ останат поне десетте жълтици. А това не беше малко: за тях, седемте неволници в хапуса, десетте златни монети можеше да означават малко здрава храна към тънката затворническа чорбица, мангал с въглища в големите студове и — недай Боже! — лекарство в черен час... Тя въздъхна тежко, пък похлопа и, като чу повикването, прекрачи оттатък. „Оттатък“, което за нея означаваше „отвъд живота“.

— Влез — покани я Халил Реза бей; покани я любезно, но очевидно вече беше далеч, много далеч от разчувстването в харемлъка — от другата страна на масата седеше не бащата на новородения син, а каймакаминът.

Ненка направи няколко крачки и застана пред масата. Този път Халил Реза не я покани да седне. Пък и това не беше Бог знае колко важно за нея. Важна и страшна беше онази дума, която щеше да последва и която щеше да я прати там, при живопогребаните.

Думата обаче не последва. Като отбягваше да срещне погледа ѝ, турчинът разгръщаше една дебела папка и съсредоточи цялото си внимание на няколко листа от нея. Чете ги и ги препрочита, после не каза, а прецеди през мустаците си:

— Чудя се за какво си в кауша, Ненке от Тетевене. Гледам тук — от първия ден до последния си повтаряла все едно и също.

„И как не! — мина през ума на жената. — Нали сам Дякона ме е учил да отговарям така...“

— Вярно, признатото от тебе не е такова, че да ти река „аферим“ — кой дявол те е карал да ставаш проводник на баш-комитата...

На това място тя приготви уста да изрече „Нуждата, бей“, но се въздържа — беше усетила благосклонност и в словата, и в гласа на каймакамина, та се уплаши да не я провали с думите си. А междуременно той взе листовете, приближи ги до светлината и прекара още веднъж поглед по тях. И в този миг сърцето на Ненка сякаш престана да бие. Тя не беше грамотна, но безпогрешно разпозна листа, който остана най-отгоре в папката — толкова пъти в миналото се бе случвало той да бъде в ръцете ѝ: беше списъкът на Частния революционен комитет в Тетевен!...

— Да, разбирам защо те държат за нищо в тъмницата — продължи наглед равно и безчувствено каймакаминът, но се усещаше, че всъщност търсеше начин да ѝ помогне. — Речено е тук, че си обикаляла селата по комитаджилък, развеждала си главния девлетдушманин Димитър...

— Димитър съм виждала само веднъж през живота си, каймакам ефенди — каза Ненка и си личеше, че говори истината.

После добави полугласно:

— Пък иначе аз го мразя повече и от вас, турците...

За пръв път Халил Реза вдигна очи над листовете и за част от секундата стрелна откритото лице на жената. Тя не лъжеше — наистина бе дала израз на чувствата си към Димитра Общия. Но беят предпочете да не разчовърква този въпрос. За нейно добро го предпочете. И отново заби поглед в листовете.

— Но тъй или иначе си скитала по селата. Защо?

Ненка Павлова съобрази бързо и отговори с горчив смях.

— Ти ли ме питаш, каймакам ефенди? Ти, дете ме извади от преизподнята, аз да дам помощ на Ренгинар ханъм? Или мислиш, бей, че Ренгинар ханъм е единствената жена под слънцето, която ражда синове и се нуждае от помощ?

— Искаш да кажеш... — започна той разколебано и българката намери сили да го прекъсне:

— Още сутринта ти рекох, че сигур има до петстотин жени, на които съм помогнала да се освободят. Те не са само от Тетевен, каймакам ефенди — търсили са ме от всички села наоколо. Пък от днес ще мога да казвам, че и в град като София...

Дълга минута мълчание. И после:

— Вярвам ти, Ненке из Тетевене. Вярвам ти и ще възстановя правдата — ще заповядам тозчас да ти върнат свободата. Какво говоря — ти просто си вече свободна.

Свободна? Вярно ли чува ушите й? Мигар след малко няма да я запокитят в мрачната дупка, а ще диша с пълни гърди чистия български въздух? Възможно ли е така само в един миг да се върне назад от небитието към живия живот?

Луда, неудържима радост удари сърцето на жената. Искаше й се да се разкреци и разскача, да извика на целия свят, че отново е жива между живите, да... Много, много неща й се искаше да извърши в този час, ала точно тогава погледът й отново попадна на списъка върху бейовата маса. И хиляди мисли връхлетяха като вода на отприщен яз върху ума на Ненка Павлова. Чудното съвпадение, че бе помогнала на Ренгинар ханъм, й бе дарило свободата, но имаше ли право тя, членката на „Дервиш Мехмед“^[13] и ученичката на Левски, да изостави другарите си в бедата? И то точно сега, когато само едно-единствено движение ще даде в ръцете й списъка и с него — съдбата на толкова предани тетевенци? Да, но това движение не можеше да остане незабелязано от каймакамина. И какво щеше да последва? След случката с Ренгинар ханъм той беше благосклонно настроен, в това нямаше спор, ала щеше ли благосклонността му да се простре и върху една бунтарка, която пред очите му унищожава тъй важен документ? Изключено — благодарността на бащата не беше притъпила изпълнителността на падишаховия чиновник. И в такъв случай какви наистина щяха да бъдат последиците? Избавление за другите и сигурна гибел за нея самата? Ами ако не свареше да унищожи списъка? Нямаше ли тогава, без да даде другиму спасение, да се лиши от своята свобода, а най-вероятно и от живота си? Но пък ако сега просто се поклони и си излезе, живот ли щеше да бъде онова занапред? Нямаше ли до сетния и час да я мъчи съзнанието, че в ръцете й е била съдбата на толкова люде, а тя...?

— Що ти има, жено? — с непресторена загриженост я попита беят. — Пребледня, олюляваш се... Що, да не ти прилоша...?

Ненка не допускаше, че вътрешните и терзания дотолкова се бяха изписали и на външността й. Ала сега, в една секунда осъзнала и преценила настъпилата промяна, тя мигом реши да се възползува от

нея. Вече умишлено се залюля още повече и произнесе прекъснато, но достатъчно високо, за да стигнат думите и до ушите на каймакамина:

— Умора... Такъв ден... Сякаш всичко ми е в мъгла...

И се стовари върху работната маса на бея. Пръстите ѝ като че ли търсеха да намерят опора в нещо, а докопаха само един лист — найгорния лист — от дебелия папка и го смачкаха конвулсивно, после жената бавно се изхлузи на пода, гърчове разтърсваха тялото ѝ, а от посинелите устни долитаха невнятни слова:

— Върти ми се... Помощ... Вода... Няма въздух...

Искрено уплашен за нея, Халил Реза изскочи навън и се развика за помощ. Жената използва минутата, за да превърне списъка в малко топче и да го натика в устата си. Водата, която ѝ поднесоха подир малко, ѝ помогна да го преглътне...

След около час Ненка Павлова пожела отново да се види с каймакамина — този път, за да се сбогува с него.

— Сполай ти за справедливостта, бей — рече му, като се поклонил дълбоко. — Всявга ще си спомням за нея.

— Сполай и на тебе за доброто дело, което извърши. — Той отвърна на поклона ѝ с поклон. — Мога ли да сторя още нещо за тебе, Ненке из Тетевене?

— А, дребнички нещица, но наистина ще съм ти благодарна, ако ми помогнеш за тях. Искам да подаря десетте алтъна на жените, които остават долу, бей. Там парите ще са по-нужни. Пък не ми се ще да ги мушвам тайно в ръцете им — хапусчиите, каквито са подозрителни, ще си рекат кой знае що...

— Нека бъде твоето, но само наполовина, Ненке. Дай на жените по жълтица, а четирите да останат за тебе. Друго?

— Да ми пратиш хабер в Тетевен как са Ренгинар ханъм и детето, бей. Разбираш ли ме — да бабуваш, то е все едно отчасти да станеш майка на новороденото... Пък след години, ако не ме забравите, и на сюнета^[14] да ме поканите.

— Имай го от мен! — с развълнуван глас обеща Халил Реза. — И за хабера, и за поканата. Думай и другите си желания, Ненке!

— То е само още едно, каймакам ефенди. Да разпоредиш не друг, а чаушинът Ниязи Сунай да ме изведе до вратата на зандана.

Турчинът я изгледа с любопитство, някаква кратка усмивчица грейна за миг в очите му — навярно мрачната слава на Ниязи Сунай не беше чужда и нему.

— Не само ще ти отвори вратата, но и ще ти стори поклон до земята — туй лично аз ще му го заповядам — каза, сподавяйки смеха си.

... Така и стана. Мрачен като дъждовно небе, Ниязи Сунай придружи Ненка, докато прибере скромната си бохчичка от килията и се сбогува с другите затворнички, сетне я отведе до изхода на зандана и лично отключи и отвори обкованата порта пред нея. Когато прекрачи навън, Ненка Павловица се извърна към него и запита невинно:

— Сега трябва да ми се поклониш, нали, чауш ефенди?

Той изсумтя ядно, но наистина понечи да изпълни заповедта на каймакамина. Жената обаче го спря:

— Остави, не ти искам поклона, Ниязи Сунай. За нас, българите, поклонът е голямо нещо. Прави се той и се получава само от човек, когото почиташ. Пък ти... Е, да, ти си остани при въжетата и сапуна, Ниязи Сунай...

И с тези думи пое през декемврийската вечер навън, през смълчаните улици на града и под сините звездици, които сякаш приветствуваха, трепкайки над стъпките ѝ. Чувствуваше се леко, като че не стъпваше, а летеше на цяла педя над земята. В мисълта си беше вече в сгушения всред Балкана Тетевен, при своите, заради живота на които бе заложила своя вдовишки живот.

И — сполайти, Господи! — беше победила в неравната борба със съдбата.

[1] *Чауш(ин)* — старши стражар, подофицер. ↑

[2] *Истиндак* — разпит, следствие, дознание. ↑

[3] *Паша* — висш турски военен (генерал) или административен началник. ↑

[4] *Мюфетиш(ин)* — инспектор, следовател. ↑

[5] *Каймакам(ин)* — управител на околия, околийски началник. ↑

[6] *Девлет-душман(ин)* — държавен враг. ↑

[7] Името Ренгинар в превод означава „Цвят на нар“. ↑

[8] *Хеким(ин)* — лекар. ↑

[9] Действително тези и следващите две реплики сме преписали дословно от протокола за разпита на Ненка от 26 октомври 1872 г. в Тетевен. ↑

[10] Ако е рекъл бог (тур.) ↑

[11] Божата тайна е велика; никой не знае края — каквото е писано, то става. ↑

[12] *Мюжде* — вест, новина; награда на най-напред съобщил добра новина. ↑

[13] „Дервиш Мехмед“ — конспиративното име на Тетевенския частен революционен комитет. ↑

[14] *Сюнет* — религиозно обрязване при мохамеданите, приблизително отговарящо на християнското кръщение. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.